

II. tečaj
1849.

V četertik 14. rožnika.

23. list
I. polovice.

Tožba tice.

Tamkej v gojzdu tica péva,
Britki njeni vsi so glasi,
Le na kratko vmolkne včasí,
Ino zopet žvergoleva.

Kaj se néki je zgodilo
Drobni tici, de žaluje?
Kaj ji je? po kom zdihuje
Žalostno takó, tak milo?

Vse sedaj je saj vesélo,
Ker narava se je cela
V nóvo zopet pomladela,
Ker je vse ozelenelo.

Njene pevati sestrice
Slišim rádot samo v logi,
Le veselo krog in krogí
Druge žuborijo tice,

Vsa narava veseli se,
Tičica žaluje sama,
Kakšína jo tare zmama?
Tudi dè ne veseli se?

Deček ji poredin mlade
Je pobral, ubil je druga, *)
Torej tare tico tuga,
Torej rádoti ne znade.

Milo pesem nje glasi se,
Po vsim logu se razléga,
Clo do neba vpitje séga,
Deček, deček tresi ti se!

Toži tica te per Bogi,
Pravi težko mu krivico,
Tamkej íše si pravico,
Kjer pomóe dobijo mnogi.

— Ij —

Prevzeten hlapec.

Služil je svoje dni na Slovenskim prevzeten hlapec per poštenimu gospodarju. Predobro mu je blo, in vsaka jéd ni bla za njega. Kedar je gospodina skledo kuhaniga boba, na mizo prinesla, je hlapec merdec naredil, žlico obernil, in na robi z njo v skledo

*) Drug, tovarš (tukaj mož).

segal rekoč: *Ako se bob žlice na robi primeš, snedel te bom; če se ne primeš, te jedel ne bom.*“ Norci so se mu smejali, pametni ga pa milvali rekoč: „De mu še enkrat bob dober bo.“

V kratkih létih se je hlapec oženil, in sam gospodariti začel. Ni si imel v čem zbirati več. Rad bi bil dober bobek jedil, pa še za seme ga imel ni. Vzeme prazno vrečo ali žakel, in gre svojiga nekdajnjiga gospodarja prosit, naj mu bob za seme da. — Gospodar ga na svojo kašto ali žitnico pelja, in mu lép veršaj boba pokaže. Vzeme leseno vevnico, jo oberne, in na robi v bob potisne rekoč: „Bob, ako se na robi vevnice primeš, te nekdajnimu zberlivimu hlapcu dam; če se ne primeš, te pa ne dam.“ Spomnil se je nesrečni mož svoje nekdajne zberlivosti, in mile solze so ga polile; pa tudi gospodarja so omehčile, de mu je polno vrečo boba dal, nam vsim pa zlat nauk zapustil.

Otroci! ne zaničujte božjih darov, predobriga življenja ne vadite se: molite in pridno delajte; vse po miri zavživajte, in po nauku sv. Pavla ravnajte: „Ali jeste, ali pijete, ali kaj drugiga delate, vse k časti božji storite, ino za vse dajajte hvalo Bogu.“ (1. Kor. 10, 31.)

(*Stomšek: Hrana evang. naukov II. del.*)

Spomin vojske pri Sisku. *)

Kakor se naši lanjski bravci še spominjo, je bil turški vojvoda Hasan Baša dvakrat v létu 1592 in 1593 nad Sisek s strašno veliko množico Turkov prihromel. Neznano je dal na mesto streljati, in bi ga bil rad v pest dobil. Nazadnje pa je bil od naših popolnoma premagan, če je bilo tudi Turkov 50.000, naših pa le 4000 mož. Hasanova vojska je bila razkrojljena. Od 20.000 Turkov, ki so bili prek mosta na to stran Kópe prišli, je bilo z božjo pomočjo čez 17.000 pobitih ali pa v Kópi potopljenih. Hasan Baša sam je bil v veliki gnječi od svojih vojšakov s konjem vred z mosta v Kópo veržen, ali je pa sam

*) Sisek, mesto na Hrovačkim, kjer se Kópa in Sava stekatej, nekđaj terdna terdnava (obzidano mesto).

skočil, upajoč, da bo morde konj reko preplaval in ga rešil. Ali konj in Hasan v vodi pogineta. Hasanovo mertvo truplo so naši še tisti dan izpod mosta iz vode izvlekli, mu glavo odsekali, telo zakopali. Turki pa so ga še tisto noč izkopali in sabo vzeli.

Ta kervava bitva se je bila 22. rožnika 1593 na sv. Ahacija dan. Nar bolj junaško se je obnašal Andrej Turjaški, žlahtnik iz Krajskiga. Toraj je bil sedem dni potem v Karlovcu s svojo vojsko z veselim, gromečim streljanjem in veliko častjo sprejet. Hasanovo glavo in turške bandera so pred njim nesli. Papež Klemen VIII. mu je zahvalno pismo poslal, da je nar večjiga sovražnika keršanstva premagal.

V spomin te imenitne vojske je bilo več ploš iz kositarja narejenih, na katerih se je bitva pri Sisku v vtisnjenih podobah vidila. Ena taka še dan današnji v Ljubljanski znamenitnici (muzeumu) *) v spodnjim razdelku, v drugi sobi pri vratih na steni visi.

Dalje se bere v spomin te grozne bitve v Ljubljanski škofji cerkvi, vsako léto 22. rožnika na svetiga Ahacija dan sv. maša v rudeče-baržunastim ali žametnim mašnim plajšu, ki je iz lepiga Hasanoviga bandera narejen. Poslednjič se praznuje spomin tega dneva tudi prvo nedeljo po svetim Ahacii na Ahacijevi gori blizu Turjaka, kjer je imel hrabri Andrej Turjaški nekdam svoj grad.

J. Navratil.

Plačilo svetá.

(Basen.)

Velika kača pade v jamo, iz katere si ne more pomagati. Žalostno se tedaj glasi. Kmetič njen sik slišati stopi bližej in na prošnje kače, ji vùn pomagati, pravi: Ti ne zaupam, tvoj strup mi zna biti plačilo. Ne boj se, reče kača, jez se zarotim, ti ne le nič ne storiti, ampak nar boljši

*) Ljubljanska znamenitnica ima dva razdelka. En četertik in eno nedeljo zaporedama od 40tih do 42tih je odpert zgornji, drugi četertik in drugo nedeljo spodnji razdelek. Sleherni sme znamenitne reči brez plačila ogledavati.

plačilo dati, kteriga dajati svét navado ima. Kače sladke besede in obljube kmeta preslepijo. Spravi jo iz jame. Ona ga hoče za povračilo pikniti. Ali sim to zaslužil? tako spolnuješ obljubo? — Jez sim dvojezična. Svet ravne tako povračuje. Ker pa nočeš verjeti, hočeva perva dva vprašati, ktera naji srečata; nju razsodba naj srečo ali nesrečo zgovori.

Star konj pride in za sodnika poklican tako govori: Petnajst lét sim svojimu gospodu služil, jutri je sklenil me konjodircu dati — svet ne povračuje drugače. Ravno tako govori pès: Deset lét sim hišo in blago svojiga gospódarja noč in dan zvestó varoval; zdaj je hlapcu rekkel, me vsmertiti — to je plačilo svetá. Gorko kmetu per sercu perhaja. — Še lesičico nagovori, in ji natihama vso kuretino obljubi, ako ga gerdiga spaka reši. Rada bi vidila, pravi lesica, kolika de je bila tvoja nevarnost, kača, in kolika je zasluga kmeta, in stopi v jamo. Kača za njo perleze, in ji razkazuje. Prekanjena lesica vùn smukne. Preden se kača oberne, zavali kmet po povelji lesice velik kamen pred vhod. Kmet je rešen. Lesica se mu vesela priporoči, na večer zvesto kurnik odpert iméti. Ko domu pride, pové, kaj de se mu je pergodilo, in kaj de je lesici obljubil. Kokoši in race so moje, pravi kmetica, ti nimaš ž njimi nič opraviti. Vender hoče on mož beseda biti in pusti duri odperte. Ko pa to žena zapazi, čaka ponoči lesico s psám, in ko se lesica tiho perplazi, duri hitro zapahne. Pes jo zgrabi in razmesari. Je to pravica? še pravi reva — dans spoznam in poterdim s svojo smertjo: Nehvaležnost je plačilo svetá.

Dogodbe v Idrijskim rudniku.

(Dalje.)

Nesreče so zadnjič vodjem oči odperle, de so nevarne kraje ogradili in popravili. Pa tudi delavci po mnogoterih žalostnih dogodbah zučeni, so vedno varneji prihajali. Redno zopet delajo. Na gorkejih krajih delati ne morejo. Zraka jim zmankuje. Luč ne gori. Rudarski puh je

zdravju zelo škodljiv. Kako težak kamen persa sleherniga teži! Mnogi, ki je na ti strani dolgo delal, obleži in vmerje. Tako so mogli dovelj bogatih jám opustiti. Druge so s prekopam ene do druge delavcam pripravne storili. De bi pa ene bogatejših zdravju bolj primerjene napravili, so hoteli na raznih krajih od verha v globino prekopati, de bi blagi zrak zadobili. Poskusijo sicer, ali, ko nižje pridejo, jim voda jamo tako močno naliva, de od namena odstopijo. Radi bi bili rudnik pod sosedne hribe razširili, ali slehern poskus jim delo vniči. Tako kopljejo le v ravnini pod mesticam jamo pod jamo, vedno nižje, ali ne na tako bogatih krajih, ko zgorej. V jamah, ki so se od glavnih oddaljale, sčasama tako toplo prihaja, de delavci velike vročine le malo časa kopati zamorejo. Žveplena in solnitarjeva ruda v soparnim zdravju zelo škodljivo puhti. Sleherni le malo časa delajoč hladnejšiga kraja iše. Prigodi se, de se les, s katerim so za seboj gradili, prevelike vročine vname. Žveplena ruda ogenj razširja. Ves rudnik je zadnjič v ognji. Gorje vsakimu, ki se bliža. Ni gledal več beliga dneva; dim ga vduši. Rudnik na mnogih mestih zazidajo, in ogenj, ko mu zrak vzamejo, vgasnejo.

Vožnja drev za rudotop, jim je mnogo stroškov napravila. To odverniti, so zatvore na rekah sozidali, ktere so o času dežja zapirali. Eden in večji od drugih se znajde še na reki Idrici tri ure od mestica, drugi na Belici, tretji na Zali. Te še zdaj obstojé, in ne samo za rudnik, temuč tudi bivavcam brez stroškov ali mučenja dreva nosijo. Cesto od Verhniké do Idrije so tudi, ko so pomanjkanje dobre vožnje spoznali, napravili. Poprej je bil lé kolovoz. 90.000 goldinarjev so potrošili. Lépo izpeljane rude peljejo po sternim hribu v nizko mestice. Slehern ptujec občuduje lépo in terdno pot.

(Konec sledí.)

Kakó se gumielastik dela.

Gumielastik, to je rastegljivi gumí, s katerim se

zamore s svinčnikom pisano izbrisati, mende vsak šolar, vsaka šolarca pozna. Evropejci niso dolgo vedili, kako se gumielastik napravlja. Pred 114 leti pa so bili Francozi nekoliko učenih v južno Ameriko po opravih pošlali. In ti možje tudi to zvedó.

V Amerikanski deželi Brazilii so vidili drevo, ki ga domači hevé imenujejo. Iz takih dreves se cedi namesto navadne smole nekterih dreves pri nas — tam mléčin sok. Ta sok še bolj teče, če se drevo nabode. Čez nekoliko časa se vsede, kot mleko. Da je gumielastik črn, pride od sušenja. Pomažejo namreč s tim belim sokom glistaste kalúpe (modle) in ga sušijo na dimnim ognji. Po suhim pervim namazku pride poverh drugi, tretji, kolikor jih je treba. Kakoršen je kalúp, taka je potem podoba gumielastika. So imeli kalúpi podobo hruške, steklenice, tiča; ima posušen gumielastik ravno tako.

Gumielastik je med vsimi raztegljivimi rečmi najraztegljivši. Le s strašno veliko silo ga raztergaš. Mnogoverstne reči izdelujejo rokodelci iz njega. Za igračo žoge in oblone. Ker je tako raztegljiv, zlo odskočijo, Ker ga voda ne premoči, so začeli za gospodo tudi žezimske čevlje iz gumielastika delati.

Kaj je lastnina? kdo lastnik?

Vse, kar komu tiče (kar je komu lastno) se imenuje njegova lastnina. Kar je moje, je moja, — kar je tvoje, tvoja, — kar je njegovo, njeno — njegova, njena lastnina, — Vlastnik pa se imenuje tisti, komur kakšna reč tiče (čigar je kakšna reč). Pridni Mihec je dobil od očeta petico v dar (za šenk). Petica je zdaj njegova, tedaj njegova lastnina, on njen lastnik, Mihec si kupi z očetovim dovoljenjem za petico pri kupcu peresni nožek. Zdaj je peresni nožek Mihčeva lastnina, on njegov lastnik. Petica pa je zdaj kupčeva lastnina, kupec njen lastnik. — Meta je s šivanjem 5 goldinarjev zaslužila. Ta denar je Meta

vlastnina, ona njega lastnica. Jaka je dédoval (ér-bal) po svojim očetu hišo, dva konja, eno kravo in tri njive. Vse te reči so njegova lastnina, on njih lastnik.

Kakó dolgo je spati?

Otročički vedno spé; ino več ko rastejo, manj spanja potrebujejo. Neki sivčki komej se vsedejo, tudi že dremlejo. Vender poznam ženico, ktera večkrat čez noč vstane, po pohištvu, skednih in hlevih ogleduje, in se zopet vleže. Nekdaj sim praviti slišal, de neki skopin, ki se mu je škoda zdelo postelje, se je hotel odvaditi spanja, ino je štel petice v temi. En mesic je komej menil, in skopina je mertud pokončal.

Slabejši ko je človek, več spanja potrebuje. Od bolnikov perpovedujejo zdraviteli, de so zmagali bolezen takó, ker so po dvanajst ur, in dalje spali. Térdnejši so se zbudili, in potlej ozdravili. Odrašenimu zdravimu človeku je dovelj, sedem ur spati, kterih saj dve naj iše pred polnočjo, ker predpolnočne ure bolj zdajo, kakor popolnočne.

(Zdravo telo nar boljši blagó.)

Kakó solnce in luna merknete?

Kakor vemo, solnce vedno na enim mestu stoji, zemlja pa se suče okoli solnca, luna okoli zemlje in z zemljo vred tudi okoli solnca. Kadar luna o mlaji ravno med solnce in zemljo stopi, solnca ne vidimo, kakor se je bilo v létu 1842 zgodilo. Mrak, tama se naredí. Pravimo: Solnce je merknilo. Ako pa luna o polnim (o šipu) ravno pod zemljo stopi, ne more od solnca svitlobe dobiti in toraj otamni. Pravimo: Luna je merkuila. Solnce zamore le o mladim, luna le o polnim merkniti,

Kakor je luna zemlji, ali pa zemlja luni v luči, popolnoma ali nepopolnoma merknete. Ker je zemlja okrogla ne luna, ne solnce povsod na enkrat ne merkne. Zvezdogledi napovejo v pratikah uro in minuto solnčni-

ga, in luniniga merknjenja. Že zdaj lahko napovejo vse merknjenja, ki se bodo še do konca sveta zgodile. To pa ni nobena copernija. To je vse delo človeškiga uma. Zvezdogledi so zmerili natanjko pot zemlje, solnca, lune in vsih znanih zvezd. Lahko tedaj prerajajo, kedaj da bode luna o mladim ravno med solncam in zemljo (merknjenje solnca), in kedaj luna o polnim ravno pod zemljo (merknjenje lune). Ni se tedaj bati, kar nevedni ljudje babjih vér kvantajo.

Vraže ali prazne vére.

Odperto nebo. „Kdor odperto nebo vidi, naj zaprosi, kar si bodi, Bog mu podeli.“ To sim še otrok več kot enkrat slišal. Neka žena — so pravili —, ko skozi oknu gledaje odperto nebo vglada, hoče naglo reči: „Bog mi daj debelo kravo.“ Zareče se ji, in pravi: „Bog mi daj debelo glavo.“ Zares je bila njena glava pri ti priči tako debela, da ne more z njo v hišo nazaj. Velik kos okna so mogli odbiti, da je šla glava skozi. Ni ji bilo pomagati. Do smerti jo je nosila debelo bučo. Kako debelo se je pač tudi zlagal, kdor je to med nevedne ljudi raztrosil!

Kaj je odperto nebo? Pod nebam je mnogo solčniga praha. Včasi se nabere solčniga praha kepa, kakor po zimi južniga snega, ako kepico po hribu spustiš. Kepa takiga praha se vname od nebeškiga ognja, iz kteriga je blisk, in se začne lepo svetiti. Nevedni pravijo, da je nebo odperto. Svitla kepa vročine počí. Ljudje mislijo, da se je nebo zaperlo

„Ako je čerua kokoš pri hiši, smert ne pride v hišo.“ (Zakaj so le ljudje tako zabiti, da si vsaka hiša ene černe kokoši ne kupi? Večno bi živeli).

„Z levo nogo se ne sme zjutraj v prvo na tla stopiti.“ (Če je bolna; je pa zdrava, nič se ne boj).

Smešnica.

Pri jedi izlije strežè imenitni gospéj pečénkino mast na drago oblačilo. „O, nič ne skerbite, milostljiva gospa! v kuhinji je še dosti masti“ — jo tolaži.

Zastavica.

Imam deset bratov v službi. Vsi so ene starosti, pa dva ne ene velikosti. Nosijo mi jest in pit; sami pa nikoli ne jedó in ne pijó.

Deset perstov na rokah.

Rozalija Eger, zalóžnica. J. Navratil, vrednik.